

УМАНСЬКІ ВІЗІЇ В «КОРОЛІ ЛЯДОВИ» ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Як відомо, «Король Лядови» — це незакінчений (всього 5 розділів!) роман Юліуша Словацького, написаний французькою мовою 1832 року (тут і далі будемо посилались на переклад Василя Білоцерківського, люб'язно наданий автором у рукописі [1]).

Лядова — річка у Вінницькій та Хмельницькій областях, ліва притока Дністра. І, відповідно, маєток власників Лядовських. Головний герой (очевидно, за авторським задумом, саме він мав стати Королем Лядови) — самозакоханий молодий цинік Казимір Лядовський, котрий після тривалих мандрів повертається додому.

Віддаленість від Умані щонайменше на 200 км. Здавалось би — жодного зв'язку з цією територією.

Але вже заголовок першого розділу настроює на інший лад. «Софіївка» — ось як він звучить (принагідно зазначимо, що це єдиний заголовок у тексті, решта розділів — просто нумеруються).

Юліуш Словацький міг знати про всесвітньо відомий парк «Софіївка» ще з дитинства: наприклад, з однойменної поеми свого улюбленого автора Станіслава Трембецького. Згодом і сам він не раз бував у «Софіївці», про що свідчить його вірш «Мелодія» (1826), факти біографії, листи до матері тощо.

Отже — розділ «Софіївка» в «Королі Лядови». Настроюємось, відповідно, на «уманський» лад... Але що це? Виявляється, маємо тут лише вступні зауваги, філософствування та виразне прагнення дотепничати. Жодної згадки про парк!

І тільки на початку наступного розділу читаємо: «Це було одного літнього вечора в серпні 1830 р., коли молодий польський шляхтич зупинився перед брамою прекрасного саду “Софіївка”». Нарешті!

Щоправда, замість красот «саду» — картина гротескна і навіть фантастична. Виявляється, герой спочатку потрапляє... в каменоломню: «Перший звук, що збудив його з летаргічної байдужості, то був стук молота. Кілька робітників обробляли великі блоки мармуру і граніту, які мали слугувати новою оздобою цієї місцини, вже й так переобтяженої прикрасами».

До того ж, кріпаки виготовляють із чорного мармуру надмогильну піраміду Софії Потоцькій, яка померла кілька років тому. Мовляв, заповіла щось таке масштабне, що навіть тепер, через 8 років по її смерті, роботи ніяк не викінчать.

В чому ж гротеск і фантастичність?

По-перше, як посвідчують уманські краєзнавці, про існування каменоломні при вході в парк нічого не відомо.

По-друге, тіло справжньої Софії з року її смерті (1922) мирно спочиває в Уманському Успенському храмі: під звичайною плитою, бо яка піраміда може бути в храмі? Інша річ, що ще через 6 років невеличкий землетрус розколе надмогильну плиту навпіл і переб'є цей спочинок, спровокувавши традиційні чутки, що «Бог покарав грішницю». Після цього діти спішно вивезуть Софіїне тіло в Тальне і поховають уже там. Собор теж розберуть, бо, як з'ясується, він побудований в непідходящому місці: на старовинних підземних ходах. Але то буде вже за межами дії роману.

Гротескним є й образ селянина, з яким Казимір Лядовський заводить розмову. Попри те, що Лядовський відверто зневажає співрозмовника (втім, зневажає він усіх, навіть рідного батька), — той кріпак наділений великими дотепністю і в'їдливістю (надто великими, як на простого кріпака!). Наприклад, він пропонує юнакові на вигідних умовах уже тепер замовити в нього надгробок. Або ось як «прозаїчно» розповідає про вже згаданого видатного поета Станіслава Трембецького: «На кухні говорили, що то був славетний поет, і я переконаний у цьому, бо його рукописи часто слугували нам при печенні пасок». Хіба ж не дотепно?

Далі селянин безцеремонно наводить приклади підлабузництва Трембецького до своєї грошовитої господині. То він, мовляв, змочив рукопис у парковому джерелі, щоб його шефиня подумала, ніби він ридає над її майбутньою смертю. Іншого разу, як можна зрозуміти з трохи плутаного тексту, він плаче над мармуровою головою Софії, витесаною для її майбутнього надгробка: «...ті сльози падали прямо на труп'ячу голову, то добра пані подумала, що поет їх проливає за нею». А насправді «він оплакував смерть старого горобця» [Тут явно обігрується чи то правда, чи то легенда про те, що на старості Трембецький прославився любов'ю до горобців, яких начебто сотнями впускав у свій дім, виховував і кликав кожного по імені. — Авт.]

Ех, неспроста ж за Станіславом Трембецьким тягнеться «слава» «придворного» й «високооплачуваного» поета!.. І не дивно, що після цього наш Казимір «почувався розчарованим, як майже всі ті, хто чує розповіді про приватне життя великих людей»!..

«Я змінюю прізвища, одначе характери і дивацтва — справжні», — сказано у вступі до роману. Це дає нам підстави припустити, що не тільки Софія і Трембецький, але й образ селянина-кріпака (звісно ж, українця) — взяті з життя. Якщо у випадку з Потоцькою та «улюбленим поетом» це — засудження надмірної амбітності й жаги до грошей, аж до карикатурності, — то селянин викликає в нас навіть мимовільну повагу.

Потім іде цілком реалістичний опис парку, зокрема, Великого Каскаду:

«Наш герой, занурений у думки, прямував до великого каскаду Софіївки; але сад цей тоді ще не мав усіх своїх принад; одну з незручних рис цього місця становив, поза сумнівом, брак води. У цю мить, як я вже сказав, скелі були сухі – плющ і дикий виноград запускали свої тремтячі гілочки у їхні щілини; басейн великого фонтану являв собою однорідну поверхню, в якій блискучими барвами відбивався захід сонця. Молодий чоловік тихо споглядав прекрасну Софіївку, як *дорогоцінний камінь, загублений у степах* [Виділення наше. — Авт.]».

Досить вірогідною видається й деталь, що фонтан і водоспад тоді вмикались не протягом світлового дня, як нині, а — тільки при появі дуже поважних гостей.

Тими поважними гостями виявились — не Казимір, о ні! — бородатий дивак Абу Джаффір (він же — Ян Рогоза) і його чарівна вихованка, в яку наш Казимір, звичайно ж, негайно й закохується.

Саме в Умані наш Казимір планує заночувати і радить зробити це своїм новим друзям, адже: «як тільки проїдете Умань, знайдете лише погані заїзди!»

Гості відмовляються і їдуть геть, а наш герой ще ледь не всю ніч бродить парком і думає... ну, зрозуміло, про кого: «Ми залишили молодого Казімежа з Лядови, коли він прогулювався при світлі місяця у прекрасному саду Софіївці. Важко й нудно було б іти за ним усіма алеями, описувати усі його мрії; можемо лише запевнити читача, що спогад про чарівну грекиню іноді зливався в його думках зі спогадами про минуле й світлими мріями про майбуття. Йому здавалося, що й досі чує шум коляски, яка везла її далеко від нього, йому й досі ввижалася біла вуаль, злегка розвіяна подихом вітру; навіть можливо, що на мить побачив чарівний грецький профіль і блиск чорних очей».

На жаль, у якості розхвалених «уманських заїздів» переконатись читачеві не судилось (тільки й знаємо, що Казимір, «втомлений прогулянкою, спочив мирним сном не без видінь»), бо в наступних трьох розділах дія переноситься спершу в маєток Яна Рогози, а потім — до Лядовського замку, який «стояв за тридцять миль від Софіївки» (хоч насправді, як ми вже зазначали, значно далі: на 200 км).

На тому дія незакінченого твору взагалі — уривається.

Але навіть з наявного матеріалу можемо зробити деякі *висновки*:

1. Настільки можна судити з чернетки, зі Словацького вийшов би непоганий прозаїк. Всі необхідні для цікавого читва «інгредієнти» (інтрига, пристрась, таємниця) — в наявності.

2. Те, що перший розділ — хай і помилково! — названий «Софіївкою», — посвідчує не інакше, як те, що автор був так серйозно настроєний на парк, що заголовок можна вважати такою собі «фرويدівською обмовкою».

3. Одна з ключових складових сюжету, а саме *зав'язка* (яку ми б окреслили триединою лаконічною формулою: «Прийшов — побачив — полюбив»), відбувається саме в Умані, в «Софіївці».

4. Умань і «Софіївка», попри загалом іронічний тон оповіді, наділені позитивними характеристиками, як-от: «добрі заїзди», «прекрасна», «дорогоцінний камінь, загублений у степах» та ін..

5. Те, що в передмові сказано, що роман буде про Україну, — дає підстави стверджувати, що й Умань та «Софіївка» є не зовсім польськими для Поета. Ми знаємо, що образ України є дещо амбівалентним для Словацького, який, проте, на відміну від інших польських поетів тих часів, намагається трактувати Україну — цитуємо Д.Павличка, — «не як обніжки чи креси, а як окрему країну зі своєю власною історією» [2; 19].

Якщо в цьому руслі розглядати гострі, аж до карикатурності, випадки в бік польських «кумирів» Софії Потоцької і Станіслава Трембецького, а також — свідому чи мимовільну — повагу й симпатію до, попри все, виписаного з гідністю українського селянина, — можна простежити натяки на соціальне й національне гноблення України.

Більше того: якщо додати й «фантастичні» моменти з каменоломнею при вході в парк і майбутньою «пірамідою», — то, відштовхуючись від назви книги із передмовою щойно зацитованого Д.Павличка, — «Срібний міф України» [2], — можна навіть вести мову про творення Словацьким своєрідного «міфу Умані».

Звідси — наш головний висновок: Умань, зокрема «Софіївка» (за якими прочитується проекція на всю Україну), — є таким собі духовним центром роману.

...А те, що текст — незакінчений...

...У цьому є своя принада й таємниця. Здається, саме через це читач залишається таким же зачарованим і закоханим, як молодий Лядовський. Він, читач, теж немов бродить парком, оповитий романтичністю зі — цитуємо роман — «спогадами про минуле й світлими мріями про майбуття».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоцерківський В. Король Лядови / В. Білоцерківський ; [переклад з французької] . — Рукопис з особистого архіву автора.
2. Словацький Ю. Срібний міф України : Поезії. Поєми. Драми / Ю. Словацький. — Львів : Світ, 2005. — 305 с.

VISIONS OF UMAN IN "THE KING OF LIADOVA" BY YULIUSH SLOVATSKIJ

The article reviews and analyses the presence of Uman town and its famous «Sofievka» park in an unfinished novel «The King of Liadova» by Yuliush Slovatskij. Despite the fact that the main scene is set on the river Liadova, Vinnytska and Chmelnytska region (we can see it from the title), it was «Sofievka» that had given the name to the first part and was chosen to be the place to begin the plot. The the fantastic elements even allowed to assume that Yuliush has created the so-called Human myth. Uman and Sofievka are endowed with positive descriptions, being the spiritual centre of the novel and the projection of the whole Ukraine.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Павленко Марина Степанівна народилася 30 березня 1973 року в селі Старичах Яворівського району Львівської області.

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методики їх викладання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Автор багатьох наукових публікацій, методичних рекомендацій.

Авторка багатьох книжок поезій і прози. Член Національної Спілки письменників України.

